

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Спірідонова Михайла Олександровича
«Кримінальна відповідальність за порушення права на захист»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право
та кримінологія; кримінально-виконавче право**

У будь-якому цивілізованому соціумі світу право особи на захист є не скороминущою цінністю, певним абсолютним стабільності правового становища людини, гарантією останньої від того, щоб не піддаватися необгрунтованим підозрам та звинуваченням у вчиненні будь-яких правопорушень. Тому недаремно, що усі визначальні універсальні й регіональні міжнародно-правові акти, якими констатується непорушність чисельних прав людини та гарантується їх реалізація, у той самий час відводять чільне місце праву на захист кожного, хто офіційно підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. За числом згадувань у документах подібного роду навряд чи будь-яке інше право перевищує розглядуване, адже останнє пройшло тривалий шлях, перш ніж воно посіло місце абсолютної суспільної, політичної, юридичної й громадської цінності.

Наскільки часто це право щодо підозрюваних й обвинувачених піддається фактичній руйнації в Україні, свідчить, зокрема, велика кількість рішень Європейського суду з прав людини, що виносяться проти нашої держави у зв'язку із недотриманням розглядуваного права. На цьому тлі дивним видається той факт, що кількість відкритих за ст. 374 КК України кримінальних проваджень, які завершилися винесенням обвинувального вироку, є радше винятком, аніж правилом, там би мовити, природною реакцією на порушення одного з фундаментальних прав людини і громадянина. Водночас небезпечність залишення подібних випадків без реакції є свідченням, з одного боку, уразливості правового становища особи у цій частині, а з другого, найнебезпечнішою формою правового нігілізму, а саме професійного його різновиду, що вносить деструкцію у відносини пересічної людини з органами

влади в особі відповідних посадовців. У сучасних українських реаліях ситуація з порушенням права особи на захист стає ще більш гострішою, коли це право не забезпечують службові особи іноземних та міжнародних правоохоронних чи судових органів, які здійснюють досудове слідство чи відправлення правосуддя щодо українських громадян.

У міжнародному та загальноєвропейському правовому вимірі право особи на захист у кримінальному судочинстві розглядається насамперед як одна зі складових права на справедливий суд, що, природно, має забезпечуватися підвищеними гарантіями його дотримання й реалізації, у тому числі за допомогою засобів кримінально-правової спрямованості. Проте, як виявилось, тотожних ст. 374 КК України приписів про відповідальність за порушення права на захист у зарубіжному кримінальному законодавстві не виявилось. Лише в кримінальному праві України використано досить унікальне забезпечення кримінально-правової охорони права на захист шляхом уведення до національної законодавчої площини спеціальної норми про відповідальність за його грубе порушення службовими особами, які діють у сфері кримінальної юстиції. Здавалося б, в Україні створено адекватний механізм убезпечення від подібного роду фактів, проте його ефективність й досі залишається низькою.

Зазначене вище в комплексі підтверджує актуальність обраної дисертацією теми дослідження, своєчасність звернення наукової уваги до питань, пов'язаних із забезпеченням кримінально-правової охорони права особи на захист у світлі останніх напрацювань юридичної науки різної дисциплінарної спрямованості, а так само доробків практики, що, власне, підкреслює, з одного боку, міждисциплінарність у підході до розв'язання поставлених у дисертації завдань, а з другого, говорить про вагому практичну складову цього дослідження.

Актуальність проведеного дослідження вбачається в тому, що автор комплексно підійшов до проблеми ревізії місця норми, якою криміналізоване порушення права на захист, серед норм, що покликані охороняти інтереси

правосуддя. Адже законодавчий підхід не дозволяє сьогодні адекватно, у повній мірі відбити характер суспільної небезпечності порушення права на захист. Розкривши всебічно зміст об'єкта кримінально-правової охорони зазначеної норми та зробивши висновок про його складну структуру, справедливим уявляється висновок про можливість її переміщення у групу норм, якими охороняються особисті права і свободи людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). Перенесення акценту у визначенні тих суспільних відносин, які потерпають у першу чергу, саме на цю площину, зумовлюється ще й тим, що ані КПК, ані Закон України «Про безоплатну правову допомогу» не передбачають обов'язок слідчого, прокурора чи судді забезпечити осіб, про яких йдеться, захисником. Отже, добре обгрунтована позиція щодо перенесення відповідної норми до іншого розділу КК України у такий спосіб зайвий раз нібито привертає увагу до важливості проблеми захисту непорушності прав і свобод людини і громадянина.

Разом із тим проникнути углиб проблеми сучасної законодавчої техніки побудови диспозиції ст. 374 КК, покликаної забезпечити охорону права на захист від протиправних посягань, допоміг порівняльний аналіз підходів до встановлення кримінальної відповідальності за подібні діяння, що мають місце у кримінальному законі зарубіжних країн, зокрема, країн СНД та європейського простору.

Заслуговує, безумовно, на схвалення, й спроба дисертанти розв'язати проблему невідповідності назви статті її змісту у частині характеристики об'єктивної сторони злочину, обсяг якої фактично не співпадає із назвою статті. Міждисциплінарний підхід до аналізу кримінально-правової охорони права на захист дозволив виявити, що термінологія, використана у диспозиціях ст. 374 КК для позначення видів суспільно небезпечного діяння, не узгоджується повною мірою із чинним КПК України, в якому не передбачаються такі повноваження (обов'язки) слідчого, прокурора, судді, як «допущення захисника», «надання захисника». Таким чином, дисертант робить цілком логі-

чний висновок про необхідність системного приведення кримінально-правової термінології у відповідність із положеннями КПК.

У роботі дисертантом зроблений цілком логічний умовивід, що у конструкції такого елемента злочину, передбаченого ст. 374 КК України, як суб'єкт злочину, вік, що фактично відрізняється від указанного в ст. 22 КК, є не додатковою ознакою спеціального суб'єкта, а умовою, що необхідна для набуття особою статусу, який, власне, й визначає її як такий суб'єкт. Тому, на думку дисертанта, такий вік у випадку застосування ст. 374 КК самостійного кримінально-правового значення не має.

Досить оригінальною виявляється форма подання матеріалу, присвячена засобам диференціації кримінальної відповідальності за порушення права особи на захист. Структурно всі ці засоби правильно поділяються на ті, що передбачені Загальною частиною КК (класифікація злочинів за ступенем тяжкості й визначення кримінально-правових наслідків учиненого залежно від місця злочину в цій класифікації; кримінально-правові наслідки злочину залежно від його стадії), й ті, що передбачені Особливою частиною КК (конструювання кваліфікованих складів злочину; створення різних видів санкцій; надання санкціям характеру кумулятивних).

Таким чином, всі ці обставини викликають потребу ретельного кримінально-правового аналізу порушення права на захист, що, у свою чергу, є важливішою складовою у створенні ефективної системи протидії злочинності відповідного виду. Із цих та багатьох інших причин дисертаційне дослідження Спірідонова М. О., без всякого сумніву, є актуальним та своєчасним.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, зумовлена такими чинниками:

1) узагальненням і систематизацією з урахуванням сучасного стану розвитку кримінального й кримінального процесуального законодавства та мі-

жнародно-правових актів положень кримінально-правової та кримінально-процесуальної доктрини щодо охорони права на захист особи в Україні;

2) формулюванням положень, які становлять своєрідне ядро теоретичного знання про забезпечення кримінально-правовими засобами права на захист, яке виступає, у свою чергу, підґрунтям реалізації багатьох інших прав і свобод людини і громадянина, виявляється одним із принципів правосуддя та визнаних міжнародною спільнотою стандартів кримінального судочинства й стандартів захисту прав і свобод особи;

3) критичним аналізом нормативних положень ст. 374 КК України, а також положень багатьох інших норм Загальної і Особливої частин закону про кримінальну відповідальність;

4) застосуванням дослідницьких методів сучасної теорії пізнання, у тому числі як загальнонаукових методів (діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, класифікація та ін.), так й методів, притаманних дослідженням у правових науках (герменевтичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, історико-правовий та ін.), а також методів, властивих конкретно-соціологічним дослідженням (статистичні методи, вивчення правових документів, статистичних відомостей та ін.);

5) використанням під час дослідження чисельних законодавчих актів нашої держави за різних часів її історії, а також рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду України, міжнародно-правових актів з означеної тематики, статистичних відомостей Генеральної прокуратури України, МВС України, Державної судової адміністрації України; Верховного Суду України й Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

6) результатами узагальнення ухвалених у 2015–2017 рр. й у першому півріччі 2018 р. судами Харківської, Дніпропетровської, Полтавської, Київської, Львівської, Одеської областей рішень, в яких відображено факти порушення права особи на захист;

- 7) ґрунтовним аналізом практики Європейського суду з прав людини;
- 8) вивченням достатньої кількості наукових робіт із кримінального права, кримінології, кримінального процесу, загальної теорії права, історії політико-правових вчень, філософії, соціології, психології тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена дисертаційна робота є одним із перших на теренах України монографічних досліджень, в якій, з урахуванням сучасного стану юридичної доктрини та унормування права на захист особи у вітчизняному законодавстві й міжнародному праві, надано комплексну кримінально-правову характеристику кримінальної відповідальності за порушення права на захист, її підстав і засобів диференціації. Доречно відмітити, що стратегічними завданнями цього наукового пошуку є: по-перше, системне удосконалення національного законодавства щодо захисту права на захист з урахуванням потреб часу, накопиченого досвіду протидії цим злочинам, розвитку філософської, політико-правової думки та напрацювань інших галузей права, а по-друге, відчутне підвищення ефективності правозастосовної практики в цій сфері.

Автором проводиться ідея про те, що кримінальна відповідальність за порушення права на захист є не лише крайнім виразом реакції держави на відповідні протиправні дії, а й водночас елементом забезпечення виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо охорони прав і свобод людини, важливою засадою здійснення в Україні справедливого та законного кримінального судочинства, а також засобом, що покликаний забезпечити подальшу розбудову правової держави й розвиток громадянського суспільства шляхом установа контролю за діяльністю представників влади у сфері кримінального судочинства.

Таким чином, настав час прирощення нового наукового знання з метою розробки довершеного механізму кримінально-правової охорони правовідносин щодо забезпечення конституційних засад правосуддя, з одного боку, та правового статусу особи у частині реалізації її конституційного права на за-

хист від будь-яких звинувачень і підозр у вчинення кримінального правопорушення, з другого боку.

У ракурсі такої наукової розвідки Спірідоновим М. О. правильно окреслено низку завдань, які необхідно було розв'язати під час проведення дослідження, а саме: 1) розкриття соціально-правового значення права на захист та встановлення місця кримінальної відповідальності серед засобів забезпечення цього права; 2) узагальнення наявних теоретичних напрацювань, що стосуються проблематики кримінальної відповідальності злочин, за передбачений ст. 374 КК, та критична оцінка практики її застосування та тенденцій практичного застосування зазначеної норми; 3) вивчення іноземного досвіду використання кримінальної відповідальності як засобу забезпечення охорони права на захист з метою можливого запозичення окремих положень; 4) аналіз змісту родового й безпосереднього об'єктів у складі передбаченого ст. 374 КК порушення права на захист; 5) установа об'єктивної сторони аналізованого злочину та уточнення з огляду на процесуальний порядок забезпечення права на захист змісту діянь «недопущення захисника», «ненадання своєчасно захисника», «інше грубе порушення права на захист»; б) надання кримінально-правової характеристики ознак спеціального суб'єкта в складі злочину, передбаченого ст. 374 КК; 7) розкриття змісту суб'єктивної сторони в складі порушення права на захист; 8) характеристика засобів диференціації кримінальної відповідальності, які можуть бути застосовані за порушення права на захист, передбачені Загальною частиною КК та безпосередньо в ст. 374 КК; 9) виявлення особливостей караності розглянутого злочину; 10) розробка пропозицій, спрямованих на подальше удосконалення норми про кримінальну відповідальність за порушення права на захист.

На окреме схвалення заслуговує ретельний аналіз автором дисертаційної роботи практики застосування ст. 374 КК як засобу забезпечення кримінальної відповідальності за порушення права на захист та з'ясування на підс-

таві цього визначальної тенденції, сутність якої полягає у постійному нарощуванні темпів реєстрації зазначених діянь в Україні проте з мінімальною кількістю проваджень, що закінчилися винесенням обвинувального вироку.

Корисним для практики боротьби із розгляданим видом злочинності є представлена у роботі класифікація такого альтернативного діяння основного складу порушення права на захист, як недопущення захисника. Отже, формами цього діяння може бути як активне, так і пасивне недопущення останнього. Установлення змісту цих форм є вельми важливим, аби усунути ті складнощі, що виникають та виникатимуть на практиці під час кваліфікації відповідних діянь.

Цілком слушним у площині уніфікації міжгалузевого термінологічного апарату уявляється зауваження дисертанта про те, що термінологія, використана у диспозиціях ст. 374 КК для позначення видів суспільно небезпечного діяння, не повною мірою узгоджується із чинним КПК, у якому на теперішній час не передбачаються такі повноваження (обов'язки) слідчого, прокурора, судді, як «допущення захисника», «надання захисника». У зв'язку із цим у роботі пропонується здійснити кроки щодо приведення кримінально-правової матерії у відповідність із положеннями КПК.

Отже, саме із цих та багатьох інших причин дисертаційне дослідження Спірідонова М. О., без всякого сумніву, є актуальним і своєчасним.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Структура дисертації є цілком логічною. Спочатку дисертант (у першому розділі «Нормативні, теоретичні та порівняльно-правові аспекти кримінальної відповідальності за порушення права на захист») зосереджує увагу на методологічних (у широкому смислі слова) моментах організації й проведення ґрунтовного вивчення численних аспектів предмета дослідження, яким виступає кримінальна відповідальність за порушення права на захист. Цим вивченням охоплюється, зокрема, з'ясування соціальної та юридичної цінності феномену права на захист як такого та соціально-правових засад використан-

ня кримінальної відповідальності як засобу забезпечення надійної охорони права на захист у національній площині. Водночас у цьому ж, методологічному за своєю природою, розділі дисертантом приділено увагу стану наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за досліджуване діяння та практичного застосування ст. 374 КК України. Завершується розгляд матеріалу у цьому розділі порівняльно-правовим аналізом розділів (глав) Особливих частин кримінально-правових актів низки європейських держав та країн пострадянського простору, присвячених злочинам проти правосуддя. Потім у роботі здійснюється загальний юридичний аналіз об'єктивних ознак у підставі кримінальної відповідальності за порушення права на захист, що включає розкриття змісту об'єкта у складі злочину, передбаченого ст. 374 КК України, а також проблемних питань теоретичної інтерпретації та нормативної регламентації об'єктивної сторони порушення права на захист (розділ 2 дисертації). Після цього автором дається кримінально-правова оцінка суб'єктивних ознак у підставі кримінальної відповідальності за порушення права на захист, якою традиційно охоплюється аналіз суб'єкта та суб'єктивної сторони у складі відповідного злочину (розділ 3 дисертаційної роботи). У четвертому розділі у рамках розгляду проблеми диференціації кримінальної відповідальності за порушення права на захист і його караності наводиться відповідний матеріал про диференціацію кримінальної відповідальності за порушення згаданого права згідно із положеннями Загальної частини КК України, а так само про диференціацію за допомогою засобів, передбачених безпосередньо у ст. 374 КК України. Не оминув увагою дисертант й проблемні питання караності порушення права на захист.

Таким чином, аналіз змісту самої дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за темою дисертаційного дослідження, використаних літературних джерел, методології та методики творчого осмислення отриманої інформації, ступеня обґрунтованості результатів дослідження свідчать про те, що кандидатська дисертація Спірідонова М. О. є завершеною

монографічною науково-дослідною роботою, яка виконана автором особисто. Робота відрізняється високим рівнем викладення матеріалу, чіткістю формулювань, доступністю для сприйняття.

Значення дисертаційної роботи для науки і практики та можливі шляхи використання результатів дослідження. Дисертаційна робота Спіридонова М. О. дає поштовх для майбутніх теоретичних досліджень проблеми кримінально-правової охорони засад реалізації в Україні правосуддя в цілому та права на захист особи, зокрема. Висновки та рекомендації, що містяться у роботі, можуть бути враховані під час подальшого удосконалення законодавчих положень вітчизняного Кримінального кодексу України з метою їх розвитку й узгодження з чинним кримінальним процесуальним законодавством, що стосуються регуляції правового статусу підозрюваного (обвинуваченого). Крім того, досягнутий рівень знання сприятиме вирішенню на практиці достатньо непростих питань кваліфікації порушення права на захист та його відмежуванню від суміжних складів злочинів та інших правопорушень.

Для остаточної перевірки правильності отриманих теоретичних висновків із даної тематики на практиці можуть бути проведені нові кримінально-правові дослідження на предмет виявлення ефективності дії запропонованих положень у правозастосовній діяльності.

Про повноту викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, свідчить та обставина, що результати дисертаційного дослідження відбиті у чотирьох статтях, опублікованих у наукових виданнях України, що визнані фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, та у шести тезах доповідей на науково-практичних конференціях та «круглих столах».

Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Загалом позитивно оцінюючи виконану дисертантом роботу, водночас вважаємо за необхідне звернути увагу на той факт, що певні теоретичні по-

зиції, висновки і твердження, викладені у дисертації, на наш погляд, не є безспірними, а тому потребують додаткової аргументації. Як здається, все це може слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час захисту поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук дисертації.

Слідуючи логіці дослідницького процесу, всі зауваження, висловлені щодо роботи, доцільно поділити на такі групи: 1) зауваження, що стосуються методологічних засад дослідження та 2) зауваження щодо інтерпретації автором деяких підходів до розв'язання тих чи інших спірних питань у межах дослідницької площини.

Перейдемо до конкретних зауважень у межах окреслених вище блоків (груп).

1. Так, у першому розділі дисертаційної роботи в якості узагальнюючого нормативні, теоретичні та порівняльно-правові питання поняття дисертантом вживається слово «аспекти» (назва першого розділу звучить, як «Нормативні, теоретичні та порівняльно-правові *аспекти* кримінальної відповідальності за порушення права на захист»). При цьому один зі структурних підрозділів цього розділу має назву «Соціально-правові *засади* використання кримінальної відповідальності як засобу забезпечення охорони права на захист в Україні». Якщо звернутися до будь-якого тлумачного словника сучасної української мови, то можна установити, що під аспектом розуміється кут зору, під яким розглядаються предмети, явища, поняття. У свою чергу, засада означає основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; основа світогляду; тощо (Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 26, 325). Якщо слідувати логіці речей, то саме сума різних аспектів складає, у решті-решт, щось значуще, головне, за своїм характером і призначенням засадниче, фундаментальне. Тобто, якщо порівнювати змістовні площини назв розділів першого дисертаційної роботи та його складових – підрозділів, то в даному разі ці структурні частини дисертації мають співвід-

носитися як рід та види. Однак дисертант чомусь вважає, що категорією «аспект» нібито поглинаються засадничі положення розглядуваного феномену кримінальної відповідальності за порушення права на захист, що, як уявляється, є не зовсім коректним.

2. Як правильно зауважує дисертант, «нечіткість законодавчих формулювань, неузгодженість положень кримінального і кримінального процесуального закону ... є однією з причин нечіткості ст. 374 КК й невисокої затребуваності передбаченої нею кримінальної відповідальності як засобу забезпечення реалізації права особи на захист у кримінальному провадженні» (стор. 106 дисертації). Вочевидь, у цьому випадку уникнути певних суперечностей допоміг би, на наш погляд, докладний аналіз предмета суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону, та аналіз того елемента суспільних відносин, який, власне, й зазначає злочинного впливу. Це уявляється важливим з огляду на те, що дисертантом стверджується про складний характер безпосереднього об'єкта, яким охоплюються: а) суспільні відносини з приводу охорони гарантованих міжнародним правом і Конституцією України прав будь-якої особи захищати себе від підозр та обвинувачень у кримінальному правопорушенні (особисто чи користуючись професійною правничою допомогою) й б) суспільні відносини з приводу забезпечення змагальності в кримінальному провадженні.

Крім того, аналіз, про який йдеться, дозволив би чітко визначитися з правильністю розташування аналізованої норми права у розділі Особливої частини Кримінального кодексу під назвою «Злочини проти правосуддя» або дійти, можливо, висновку про доцільність її перенесення до іншого розділу Особливої частини. Адже, як цілком слушно зауважує дисертант, зважаючи на вимоги ст. 3 Конституції України щодо примату інтересів людини, в цьому разі більш важливою видається здатність передбачених ст. 374 КК діянь шкодити інтересам саме людини; а такий висновок змушує замислитися над адекватністю поміщення об'єкта кримінально-правової охорони норми про

кримінальну відповідальність за порушення права на захист в площину відносин правосуддя, над доцільністю перегляду місця розташування норми, якою це діяння криміналізоване, над можливістю переміщення її у групу норм, які охороняють особисті права й свободи людини і громадянина (це розділ V Особливої частини КК) (стор. 70 дисертації). Таким чином, міждисциплінарна природа феномену права на захист зумовлює здійснення поглибленого аналізу змісту структури об'єкта цього злочину, що дозволить дати чітку відповідь на низку питань щодо сутності охоронюваного блага, осіб, безпосередньо заінтересованих у його охороні, та предметного змісту соціального зв'язку між цими особами.

3. Серед положень наукової новизни автором дисертаційної роботи зазначається про те, що подальшого розвитку дістало положення щодо законодавчої характеристика потерпілого в кваліфікованому складі порушення права на захист. Разом із тим, законодавчу оцінку адекватності захисту потерпілої особи від злочинних діянь, передбачених ст. 374 КК України, на наш погляд, доцільно було б доповнити емпіричним узагальненням зібраних дисертантом відомостей слідчо-судової практики щодо потерпілої особи, які наводяться у додатках до роботи. Адже з'ясування того, які категорії осіб найчастіше стають потерпілими від подібного злочину та який характер шкоди їм заподіюється, можливо, дозволило б визначитися з необхідністю додаткового захисту, наприклад, таких категорій осіб, як підозрювані (обвинувачені) неповнолітні, іноземці або ті особи, що страдають на психічні розлади, що не виключають осудності, через посилення кримінальної відповідальності шляхом уведення нової кваліфікуючої ознаки до складу злочину, передбаченого ст. 374 КК України. Тобто автору цілком можливо вдалося б вийти на конкретні пропозиції щодо подальшого вдосконалення засобів диференціації кримінальної відповідальності за порушення права на захист засобами, передбаченими ст. 374 КК України.

4. Визначаючи «інше грубе порушення права на захист», дисертант, зокрема, пропонує розуміти його як *істотне* порушення процесуального закону (стор. 117 дисертації). У цьому зв'язку такий підхід уявляється не зовсім правильним, адже категорія «грубе» є відбиттям якісної характеристики предмета або явища, а категорія «істотний» містить у собі оцінку явища, предмета в діапазоні «більше-менше», тобто являючись кількісним параметром оцінки чогось. У такому разі, як уявляється, відбивається підміна одного оціночного параметра іншим, оскільки обидві категорії є оціночними за своїм характером.

5. У дисертації стверджується, що передбачені у ч. 2 ст. 374 КК матеріальні склади злочину, в яких наявний суспільно небезпечний наслідок («за судження невинної особи», «інші тяжкі наслідки»), можуть бути вчинені або умисно (прямий або непрямий умисел) або зі змішаною формою вини (наприклад, див. стор. 5, 143, 146, 190). Вважаємо, такий висновок не зовсім коректним стосовно змішаної форми вини, адже у цьому разі автор суперечить сам собі. Солідаризуючись із позицією Р. І. Сахна, дисертант правильно підкреслює, що, будучи спеціальним суб'єктом злочину, обов'язковою вимогою до якого є наявність певної (вищої юридичної, правничої) освіти, така особа завжди обізнана з нормами (процесуальними, конституційними, міжнародно-правовими), якими регламентується порядок забезпечення права на захист, а також із тим, що його грубе порушення тягне кримінальну відповідальність за ст. 374 КК. Таким знанням, на наш погляд, охоплюється й передбачення тих тяжких наслідків, що можуть настати внаслідок грубого порушення права підозрюваної, обвинуваченої (підсудної) особи на захист. Насправді, «палітра» подібних наслідків не така вже й велика, щоб не бути відомими фахівцю, добре обізаному у відповідній сфері. Цим же знанням так само охоплюється й той факт, що службова особа, яка свідомо порушує відповідне право, не може розраховувати на будь-які конкретні обставини, що у подальшому гарантовано виключать настання тяжких наслідків. Принаймні у подібних

випадках вона може розраховувати лише на наймання (російською мовою – «на авось»), що свідчить про її байдуже ставлення до можливих наслідків свого діяння. А це, у свою чергу, вказує на те, що матеріальні склади злочину, вчинення якого призводить до настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді засудження невинної особи або інших тяжких наслідків, можуть бути вчинені лише умисно (прямий або непрямий умисел).

б. Продовжуючи триваючу серед фахівців у галузі кримінального права дискусію щодо інтерпретації ч. 2 ст. 28 КК України та беручи до уваги той факт, що слідчо-судова практика, а також кримінальне законодавство стосовно кваліфікації участі інших осіб (загальних суб'єктів) у злочинах зі спеціальним суб'єктом дещо суперечливі, зазначимо, що виглядає сумнівною пропозиція автора визначати порушення права на захист, вчинене групою осіб за попередньою змовою (ч. 3 ст. 374 КК), лише у випадку його спільного вчинення двома або більше спеціальними суб'єктами цього злочину, які заздалегідь (до початку виконання його об'єктивної сторони) домовились про участь у ньому; а порушення права на захист, вчинене кількома особами, з яких лише одна відповідає вимогам спеціального суб'єкта цього злочину, кваліфікувати без цієї ознаки. Уявляється, що у такому разі втрачається логіка адекватної диференціації кримінальної відповідальності за порушення права на захист засобами, передбаченими аналізованою статтею КК України.

Крім того, представляє теоретичний та практичний інтерес й кваліфікація такої ситуації: якщо поряд з виконавцем інші співучасники (організатор, підбурювач та посібник) так само володіють ознаками спеціального суб'єкта, тобто, коли має місце складна співучасть із розподілом ролей під час порушення права особи на захист. Отже, під час захисту хотілося б дізнатися про думку дисертанта й із цього приводу.

У цілому висловлені зауваження мають дискусійний характер, при цьому не знижуючи загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Робота виконана на вельми актуальну тему, відрізняється новизною, містить

приріст наукового знання про теоретичні засади кримінально-правової охорони права особи на захист від будь-яких підозр та звинувачень у вчинення протиправного діяння, без втілення яких у практичну площину неможливо досягнути відчутних успіхів у запобіжній діяльності. У цілому дослідження є корисним для удосконалення положень кримінального закону, якими регулюється кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя та низку інших правопорушень, що містяться в інших розділах КК України, та практики протидії кримінально каранним посяганням на право особи на захист.

Із наведеного випливає висновок, що дисертаційне дослідження Спірідонова Михайла Олександровича «Кримінальна відповідальність за порушення права на захист» є самостійним завершеним монографічним дослідженням, виконаним на належному рівні, і таким, що повністю відповідає паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право та вимогам пунктів 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Спірідонов Михайло Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

В. С. Батиргарєєва, докт. юрид. наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України